

УДК 330:061.66:631.1

**РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНО-КОНСУЛЬТАЦІЙНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У ФОРМУВАННІ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО
СЕРЕДОВИЩА АГРАРНОЇ СФЕРИ**

С.М. Рогач, кандидат економічних наук

Досліджено теоретико-методологічні та прикладні аспекти функціонування системи інформаційно-консультаційного забезпечення та визначено її роль у формуванні інституціонального середовища аграрної сфери економіки.

Інформаційно-консультаційне забезпечення, дорадництво, інститути, інституціональне середовище, аграрна сфера.

Поглиблення ринкових перетворень і регулятивні перекоси в реалізації пріоритетів соціально-економічного розвитку країни спричиняють інституціональні зміни та вимагають ґрунтовного дослідження концептуаль-

них засад розвитку системи інформаційно-консультаційного забезпечення й визначення його ролі у формуванні інституціонального середовища аграрної сфери економіки.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Вагомий внесок у теоретичне обґрунтування основних положень інституційного напрямку економічної науки зробили такі вчені, як Дж. К. Гелбрейт, У. Ростоу, Д. Норт, Р. Коуз, О. Вільямсон, Дж. Б'юкенен, Дж. Кларк, П. Дракер, М. Олсон та ін. Вітчизняна інституціональна парадигма формується під впливом фундаментальних і прикладних досліджень Р. Капелюшнікова, М. Туган-Барановського, В. Гейця, А. Чухна, М. Данілюка, В. Балєєва, Т. Гайдая, С. Архіреєва, В. Якубенка, В. Тамбовцева, С. Кірдіної, З. Герасимчук, М. Корецького, О. Шпикуляка, Ю. Лопатинського та інших. У розробку концептуальних засад організаційної структури, принципів побудови, методів функціонування інформаційно-консультаційного забезпечення сільськогосподарського дорадництва зробили внесок М. Кропивко, М. Малік, П. Саблук, В. Ситник, В. Юрчишин, Р. Шмідт, Ю. Коваленко, Т. Кальна-Дубінюк та інші.

Разом з тим, теоретичні аспекти та питання прикладного застосування інформаційно-консультаційного забезпечення аграрного сектору економіки як особливої інституції у вітчизняній науковій літературі розглянуті недостатньо. Водночас, перехід до інноваційної економіки висуває досить серйозні вимоги щодо формування інституціональних засад становлення і розвитку інформаційно-консультаційного обслуговування аграрної сфери, стилю та методів здійснення такої діяльності в сучасних умовах, що зумовлює необхідність проведення подальших досліджень цих проблем.

Мета дослідження – розглянути теоретико-методологічні та прикладні аспекти розвитку і ролі системи інформаційно-консультаційного забезпечення як важливої складової інституціонального середовища аграрної сфери.

Виклад основного матеріалу. Інформаційно-консультаційна складова входить до числа фундаментальних передумов становлення й розвитку інституціонального середовища аграрної сфери. І це закономірно, адже прикладний характер інформаційно-консультаційного обслуговування проявляється через взаємодію цілком конкретних об'єктів – інститутів, якими є, з одного боку, аграрні товаровиробники – сільськогосподарські підприємства, фермерські господарства, особисті селянські господарства, агрофірми, агрохолдинги тощо, а з іншого – державні установи, організації, наукові та освітянські заклади, фінансові й комерційні структури тощо. Відносини між ними у процесі надання та отримання інформаційно-консультаційних послуг складаються під впливом економічних, організаційних, правових, соціально-психологічних та інших чинників макросередовища. Безпосередній перебіг здійснюваних заходів відбувається через реалізацію економічних відносин між зацікавленими сторонами в контексті існуючих у суспільстві традицій, правил, норм, законів, менталітету, світоглядних позицій людей тощо.

Відповідно, інституціональне середовище представляє собою особливу грань економіки, виокремлену інституціональною теорією, яка нерозривно пов'язана із системою виробничих суспільних відносин та відповідних інститутів. Поєднання виробничих відносин та інститутів збагачує та конкретизує уявлення про суспільну будову, розширює можливості для подолання спрощених підходів щодо трактування складних соціально-економічних проблем, дає змогу розкрити глибину і багатогранність зв'язків і залежностей, що, у свою чергу, відкриває можливості для виявлення механізмів реалізації системи виробничих відносин, функціонування й розвитку економіки і суспільства. Разом з тим, інститути у своїй сукупності утворюють інституційну структуру економіки, яка характеризується певною самостійністю. Досвід ринкових перетворень переконливо довів, що зосередження тільки на ринкових реформах призводить до недооцінки соціально-економічних, інституціональних перетворень, що зумовлює цілий ряд негативних явищ і процесів. Послідовне здійснення ринкових перетворень та модернізації аграрної сфери потребує глибокого поєднання їх із соціально-економічними та інституціональними перетвореннями.

На сьогодні в Україні сформувалася багатоукладна сільська економіка, що ґрунтується на різних формах ведення господарства і різному стилі життя й поведінки зайнятих у ній людей. Виокремлюються чотири основних господарських уклади: колективні підприємства у формі господарських товариств, виробничих кооперативів, об'єднань, державних підприємств, інших господарських організацій; крупні агрохолдинги; великі й дрібні фермерські господарства; особисті господарства населення. Багатоманіття розмірів і форм господарювання створює передумови для конкуренції між ними за земельні, майнові, трудові та фінансові ресурси, за ринки збуту продукції, але, разом з тим, сприяє розвитку кооперативних відносин, дозволяє використовувати переваги як великого сільськогосподарського виробництва, так і дрібного.

Слід зазначити, що в конкурентних змаганнях шанси сторін доволі різняться. І справа тут не лише в розмірах та інших очевидних перевагах, а й у мірі поінформованості сторін про ситуацію на ринках аграрної продукції, матеріально-технічних ресурсів, фінансів, послуг, рівні знань керівників та спеціалістів підприємств, фермерів, власників селянських господарств щодо техніко-технологічних, організаційно-управлінських та інших інновацій. Тобто, інституціональна багатоукладність форм господарювання в аграрній сфері мусить бути доповнена відповідними інститутами її інформаційного та консультативно-інноваційного забезпечення.

Таким чином, інституціональне середовище системи інформаційно-консультативного забезпечення аграрної сфери формують, з одного боку: сільськогосподарські товаровиробники з відповідними внутрішньогосподарськими структурними підрозділами, менеджерами, спеціалістами, безпосередніми виконавцями виробничо-господарських процесів; жителі сільської місцевості; органи місцевої влади та самоврядування, а з іншого – сукупність значної кількості функціонально повноважних інститутів (правових, наукових, освітянських, інформаційних, торгівельно-збутових, торгівельно-постачальницьких, фінансово-кредитних, контролюючих, дорадчих тощо).

Кожний з цих інститутів має відповідне цільове призначення, соціально-економічну значущість і виступає невід'ємною складовою даної системи.

Особливо актуальними нині є питання інституціонального забезпечення розвитку інформаційно-консультаційної діяльності на низовому рівні, тобто, на рівні господарюючих суб'єктів та сільських територій, що безпосередньо впливає з положень Державної цільової програми розвитку села на період до 2015 року, Законів України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» та «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність», завдань, які ставляться Концепцією формування державної системи сільськогосподарського дорадництва.

Зміст зазначених документів дає підстави сформулювати основні принципи державної підтримки розвитку інформаційно-консультаційного забезпечення аграрної сфери (табл. 1). Стратегічною метою державного підтримки цього напряму діяльності має бути реалізація норм Конституції України, створення гідних умов життя та праці населення, створення умов для самореалізації соціального потенціалу людини.

1. Характеристика основних принципів державної підтримки розвитку інформаційно-консультаційного забезпечення аграрної сфери в Україні

Принципи	Змістова сутність
Верховенства закону	Будь-яке управлінське рішення органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо розвитку дорадництва має відповідати чинному законодавству України
Соціальної доцільності	Діяльність органів дорадництва має зумовлюватись об'єктивними потребами суспільного життя, пріоритетом загальнолюдських цінностей, відображувати соціальні інтереси суспільства
Наукового обґрунтування	Практична реалізація інформаційно-консультаційного забезпечення повинна спиратися на наукові концепції, соціологічні узагальнення із застосуванням досвіду вітчизняної та зарубіжної практики
Системності й узгодженості	Передбачає чітку послідовність у процесі надання інформаційно-консультаційних послуг, обов'язкове узгодження нормативно-правових документів із конституційними нормами.
Розмежування повноважень	Чітке визначення повноважень, компетенцій і функцій органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування й, водночас їх системної взаємодії із дорадницькими службами.
Фаховості й компетентності	Залучення до інформаційно-консультаційного забезпечення кваліфікованих кадрів, здатних виступити координаторами реалізації ефективних господарських рішень.
Демократизму	Створення правових механізмів для забезпечення широкої участі суб'єктів підприємництва у створенні та діяльності органів дорадництва, забезпечення гласності й відкритості

Разом з тим, на сьогодні практично відсутній інституціональний підхід до розвитку малого підприємництва, яке розвивається стихійно, за свій рахунок. Відношення діючих господарюючих суб'єктів підприємництва до дорадчої діяльності у сільській місцевості є досить стриманим. Зокрема, за результатами соціологічного опитування, 64 % сільськогосподарських підприємців не потребують дорадчих послуг (економічних, агрономічних, зоотехнічних), 26 % потребують, але не готові сплачувати за них, і лише 7 % – потребують і готові за них платити. Серед власників особистих селянських господарств, що продають свою продукцію, було виявлено наступну тенденцію – 44 % потребують дорадчих послуг, однак лише 10 % можуть їх оплатити [4].

Стратегічними напрямками розвитку сільського господарства України на період до 2020 року передбачається створення Державної системи сільськогосподарського дорадництва та забезпечення розвитку недержавних сільськогосподарських дорадчих служб із тим, щоб охопити соціально спрямованими дорадчими послугами до 2015 р. – 50 %, а до 2020 р. – 90 % сільськогосподарських товаровиробників і сільського населення країни [3].

У зазначеному документі за напрямом «Розвиток сільськогосподарської інформаційно-консультаційної (дорадчої) діяльності» передбачається сформувати в ланці район – сільська рада розвинену мережу сільськогосподарських дорадчих служб для надання сільськогосподарським товаровиробникам і сільському населенню дорадчих послуг щодо впровадження державної аграрної політики, підвищення рівня знань та вдосконалення практичних навичок прибуткового ведення сільськогосподарської та пов'язаної з нею діяльності, сприяння інноваційному розвитку сільського господарства і сільських територій, зокрема, реалізувати такі заходи:

- створити Державну систему сільськогосподарського дорадництва з використанням науково-технічного потенціалу закладів і установ Мінагрополітики та Національної академії аграрних наук, сприяти кадровому, організаційному, фінансовому, матеріально-технічному забезпеченню її діяльності;

- стимулювати розвиток діяльності недержавних дорадчих служб, комерційних агроконсалтингових формувань та приватних консультантів у сільських місцевостях, у тому числі, шляхом їх залучення до надання соціально спрямованих дорадчих послуг;

- для підвищення якості надання сільськогосподарських дорадчих послуг забезпечити кругообіг висококваліфікованих кадрів між наукою, освітою та сільськогосподарським дорадництвом, зокрема, враховуючи науково-технічний характер сільськогосподарської дорадчої діяльності, поширити на сільськогосподарських дорадників і сільськогосподарських експертів – дорадників дію Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність».

Охопити соціально спрямованими дорадчими послугами не менш ніж 90 сільськогосподарських товаровиробників і сільського населення, наростивши кількість сільськогосподарських дорадників, переважно на місцевому рівні управління розвитком сільського господарства з тим, щоб один сільськогосподарський дорадник на професійній основі обслуговував близько 14 сільськогосподарських підприємств та 2441 господарство населення. Плану-

ється забезпечити безприбуткове утримання складових інфраструктури Державної системи сільськогосподарського дорадництва за рахунок поступового нарощення обсягів надання комерційних дорадчих послуг. У цьому разі, додаткові надходження до бюджетів різних рівнів від діяльності державної системи сільськогосподарського дорадництва за період 2012–2015 рр. очікуються в розмірі – 1400,0 млн грн, 2016–2020 рр. – 5000,0 млн грн [3, с. 100–105].

2. Структура витрат на розвиток сільськогосподарської дорадчої діяльності в Україні*

Заходи	Потреба коштів, млн. грн			
	2012–2015 рр.	%	2016–2020 рр.	%
Розробити та затвердити план заходів щодо реалізації «Концепції формування державної системи сільськогосподарського дорадництва в Україні»	0,2	-	-	-
Фінансування Державної системи сільськогосподарського дорадництва	562,06	97,4	1156,34	97,3
Оплата соціально спрямованих дорадчих послуг, що будуть надані залученими недержавними дорадчими службами	15,24	2,6	32,59	2,7
Усього	577,29	100	1186,92	100

* Джерело: розраховано за джерелом [3].

Очікуваним економічним ефектом від функціонування інституту державного сільськогосподарського дорадництва під час реалізації зазначеної концепції є стимулювання розвитку підприємницьких структур на селі, що сприятиме додатковим надходженням до місцевих бюджетів, а також вирішуватиме й проблему зайнятості сільського населення та збільшення рівня його платоспроможності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Дослідження інституціональної еволюції економіки показує, що цілісність, спадковість і стабільність інституціонального середовища забезпечується фундаментальною інституціональною структурою, яка представляє інституціональне ядро економічної системи. З огляду на вищезазначене, головними напрямками формування інституціонального середовища у сільській місцевості на сучасному етапі повинні стати: створення повноцінної нормативно-законодавчої бази місцевого самоуправління і кооперації на селі й цілеспрямована організаційна робота щодо формування відповідних інститутів і структур; підтримка і розвиток інфраструктури сільської економіки – енерго- і газопостачання, транспортних та інформаційних мереж, соціальної сфери. Діяльність дорадницьких служб може стати саме цією державною інституцією, що допоможе вивести механізм реалізації державної підтримки підприємства на науково обґрунтований сучасний рівень.

Список літератури

1. Доповідь Державної служби статистики України «Про соціально-економічне становище України за 2011 рік» [Електронний ресурс] / сайт Державної служби статистики України . – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua/operativ/
2. Клочан В.В. Еволюція інституціонального середовища інформаційно-консультаційного забезпечення в період реформування аграрної сфери / В.В. Клочан // Міжнародний круглий стіл «Організація бізнес-шкіл в дорадництві для успішного впровадження інновацій». – Збірник статей. – К. : Кафедра аграрного консалтингу та сервісу НУБіП України. – 2012. – 276 с. (С. 26–29).
3. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / [за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка]. – 2-ге вид., переробл. і допов. – К. : ІАЕ, 2012. – 218 с.
4. Украинское село вступает в год села // Тижневик «Дзеркало тижня». – 2005. – № 46 (574).

Исследованы теоретико-методологические и прикладные аспекты функционирования системы информационно-консультационного обеспечения и определена ее роль в формировании институциональной среды аграрной сферы экономики.

Информационно-консультационное обеспечение, консалтинг, институты, институциональная среда, аграрная сфера.

This article presents the study of theoretical and methodological and applied aspects of functioning of information and consultation support and its role and importance in shaping the institutional environment of agriculture was defined.

Information and advice providing, consulting, institutions, institutional environment, agriculture.